

Structuri sintactico-pragmatice *explicativ-justificative* în teoria lingvistică și în analiza gramaticală

Lector dr. Monica Timofte

§1. La *accepția actuală* a **unității sintactice** numite **propoziție intermediară explicativă**, teoria gramaticală a ajuns prin actualizări succesive ale interpretării unor structuri lingvistice de tipul:

„*Ce să faci, că doar numai de două ori pe an este ajunul!*”

(I. Creangă, *Opere*, p. 162)

Propoziții ca cea de-a doua din contextul de mai sus au fost calificate diferit în gramatica românească, și anume:

- *coordonate cauzale sau coordonate explicative*¹, *căci, că* etc. fiind conjuncții coordonatoare;
- *subordonate cauzale*², *căci, că* etc. fiind conjuncții subordonatoare;
- *propoziții intermediare explicative*³, *căci, că* etc. fiind conjuncții mixte sau intermediare⁴.

Apreciem că între propoziția cu valoare explicativ-justificativă și cauzala propriu-zisă există deosebiri importante, ce îndreptățesc, în ciuda asemănărilor de expresie, recunoașterea celei dintâi ca un *tip aparte de propoziție* care nu se integrează pe deplin nici în clasa principalelor și nici în aceea a subordonatelor:

¹ Vezi Tiktin, *Gram.*, II, p. 220-221; *GA*, ed. I, vol. al II-lea, p. 152, 169 sqq. și p. 377; Gh. N. Dragomirescu, *Structura gramaticală și stilistică a coordonatei cauzale*, LL, IV, 1960, p. 39-63, [Dragomirescu, *Structura*]; ȘSC, p. 222; I. Coteanu, *În legătură cu „subordonatele” explicative*, LR, IX, nr. 1, p. 27-33, [= Coteanu, *În legătură cu*].

² I. Rizescu, *Note asupra subordonatelor explicative*, LR, IX, nr. 1, p. 21-26. În *GA*, ed. a II-a, vol. al II-lea, la p. 301, acest tip de „cauzală” este menționat într-o notă interioară: „Există situații când propoziția cauzală arată cauza pentru care e formulată propoziția regentă (și atunci depinde de regentă + altă propoziție subînțeleasă, care cuprinde un verb de declarație)”. În viziunea Mioarei Avram, *Gram.*, sînt subordonate *cauzale propriu-zise* atît propozițiile care arată cauza (directă), cît și cele care arată motivarea, explicația, justificarea (cauza indirectă) – vezi p. 438-439.

³ Dimitriu, *GES*, p. 73-75 și 136-137 (vezi și *Trat.*, II, p. 1039-1047); Merlan, *Sint.*, p. 238-249; Nagy, *Sint.*, I, p. 145-147 ș. a.

⁴ C. Dimitriu, *Gramatica limbii române explicată. Morfologia*, Iași, 1979, p. 375-377, [= Dimitriu, *GEM*].

- din punct de vedere *semantic*, propoziția intermediară explicativă nu arată cauza sau motivul acțiunii, stării ori caracteristicii exprimate de un verb/o perifrază verbală sau de un adjectiv din unitatea cu care se relaționează, căci ea vizează nu conținutul acestei unități sau al unui termen din cadrul ei, ci *actul enunțării precedente*, reprezentând *explicarea acestui act*; la sensul actual, deosebit de al propoziției cauzale, al propoziției intermediare s-a ajuns ca urmare a anacolutului generalizat constînd în elidarea unei părți a comunicării, și anume, a propoziției regente (neexprimate în structura actuală) față de care actuala propoziție intermediară explicativă era subordonată;
- spre deosebire de subordonata cauzală, care depinde formal și semantic de un termen din propoziția regentă (verb/perifrază verbală, adjectiv/ perifrază adjectivală), propoziția explicativă se referă la propoziția precedentă sau la fraza precedentă considerate în ansamblul lor, cu posibila focalizare a unei informații vehiculate de unul dintre constituenții propoziției/frazei anterioare.

Într-o fază ulterioară a teoriei gramaticale⁵ a fost teoretizat **raportul explicativ**, prin distingerea conținutului raportual specific: importanța intermediară a unității explicative – reprezentate la nivelul frazei prin propoziție, iar la nivelul textului, prin frază (vezi *supra*).

Așa cum am arătat și în capitolul anterior, acest raport sintactic este prin concepție consecința *anacolutului generalizat constînd în elidarea unei părți dispensabile a comunicării*, fapt care *nu blochează*, din punctul nostru de vedere **generarea funcției semantico-sintactice de explicație**⁶.

Notă. Un alt raport sintactic care, de asemenea, prin concepție este consecința anacolutului generalizat de același tip este *raportul sintactic mixt*⁷. Admitem și în acest caz că interpretarea funcțională este posibilă – ceea ce nu înseamnă că raportul sintactic mixt generează o funcție sintactică nouă, ci doar permite desfășurarea funcției sintactice generate de raportul de subordonare în ambele tipuri de structuri specifice. Amintim că, la raportul sintactic mixt, caracterizat formal prin succesiunea unei conjuncții coordonatoare și a unui jonctiv subordonator în frază sînt încadrate

⁵ Dimitriu, *Trat.*, II, p. 1203-1208.

⁶ Monica Timofte, *Funcția unității sintactice explicative*, în *Lucrările Simpozionului Internațional Limba și literatură română*, Iași-Chișinău, 24-27.XI.2005 (sub tipar).

⁷ Dimitriu, *Trat.*, II, p. 1196-1230.

două tipuri de structuri, după cum partea de comunicare neexprimată este sau un verb-predicat (de exemplu, *Văd cheile și [văd] ce mai este pe masă*), sau un nume-subiect dintr-un subiect multiplu coordonat (*Eu și [colegul, acela etc.] care mai vrea mergem în excursie*). În ambele tipuri de structuri se apreciază că:

- propoziția introdusă prin jonctivul subordonator, ca urmare a ocurenței într-un enunț anacolutic, este *afuncțională*;
- conjuncția coordonatoare rămâne *suspendată*, de asemenea, cu motivație în anacolutul generalizat;
- partea de comunicare peste care «se sare» (sau verbul-predicat, sau numele-subiect dintr-un subiect multiplu coordonat) *nu mai există în sensul neexprimării generalizate*.

În opinia noastră, în **primul tip de structură anacolutică**, cu verbul-predicat neexprimat, discutabilă ni se pare aprecierea că cea de-a doua propoziție din structura «nouă» *nu mai îndeplinește o funcție sintactică*⁸; aceasta, în condițiile în care în aceeași lucrare se teoretizează *restul de propoziție* – concept care permite analiza funcțională. Adică la interpretarea unor contexte ca:

a) – *Ce-ai cumpărat ?*

– *O carte.*

b) – *Cu ce scrii ?*

– *Cu pixul.*

secvențele *o carte* și *cu pixul* reprezintă *resturi de propoziție* și îndeplinesc funcția sintactică de *complement direct*, respectiv *circumstanțial instrumental*. Identificarea funcțiilor sintactice în aceste situații este posibilă numai în baza relației determinant-determinat: existența determinantului (cu realizare pozitivă: *o carte, cu pixul*) obligă la recunoașterea existenței determinatului (cu realizare negativă: *am cumpărat, scriu*). Așadar, termenul determinat *există, chiar dacă în vorbirea populară și familiară s-a generalizat neexprimarea acestuia*. Analogic interpretării contextelor de mai sus, de la nivelul propoziției, credem că ar trebui interpretate și structurile *anacolutice* cu verbul-predicat neexprimat (de tipul *Văd florile [văd] ce mai este pe masă*) discutate la *raportul mixt*: propoziția a doua are *funcție* de complement direct (*generată de raportul de*

⁸ Cf. Dimitriu, *Trat.*, II, p. 1201.

subordonare), căci existența restului de frază (propoziția subordonată) obligă la recunoașterea existenței unei «baze» (verbul-predicat neexprimat, *văd*), ceea ce înseamnă că determinatul (verbul-predicat neexprimat) *există chiar dacă în vorbirea populară și familiară s-a generalizat neexprimarea acestuia*.

Corolarul acestei asumptii este acceptarea ideii că, dintre cele două tipuri de anacolut: a) *schimbarea proiectului inițial de discurs* și b) «*sărirea*» *peste o parte a comunicării*, numai primul duce la anularea funcției sintactice (vezi și *supra*).

Cu privire la cel de-**al doilea tip de enunțuri** încadrate la raportul mixt (*Eu și care mai vrea mergem la școală*) – motivate, de asemenea, prin transformări anacolutice în gramatica «mai nouă» (*Eu și [colega, fata etc.] care mai vrea mergem la școală*) –, considerăm mai convenabilă ipoteza ca acestea să fie *rezultatul unor transformări topice*⁹ – fenomen ce poate fi urmărit deopotrivă la nivelul propoziției și la nivelul frazei: a) *Eu merg cu Maria/cu tine la școală* > b) *Eu cu Maria/cu tine merg/mergem la școală* > c) *Eu și cu Maria mergem la școală*; compară cu: a) *Eu merg cu cine/care mai vrea la școală* > b) *Eu cu cine/cu care mai vrea merg/mergem la școală* > c) *Eu și (cu) cine/care mai vrea mergem la școală*. În enunțurile acestea, reprezentînd un singur tip de structură (la nivelul propoziției/frazei), se produc niște transformări topice ce țin de abordarea *mai ales semantică* a limbii de către subiectul vorbitor. În literatura de specialitate, o propoziție/frază poate fi analizată și ca *unitate sintactică* articulată în subunități de tipul *subiect – predicat +/- determinanți*, și ca *unitate semantică*, identificîndu-se, din această perspectivă, subunități de tipul *agent – proces – pacient/instrument* etc. Cele două niveluri structurale – sintactic și semantic – nu sînt autonome, ci se găsesc în determinate relații. Astfel, de obicei, *agentul* din structura de adîncime devine *subiect* în structura de suprafață, *obiectul* din structura de adîncime devine *complement direct* în structura de suprafață (*Maria recită poezia*). Din această perspectivă credem că ar trebui văzute și *transformările topice* ale structurilor cu raport mixt:

1. în structura de adîncime, locutorul percepe semantic sociativul ca agent secundar al acțiunii verbale;

⁹ Pentru dezvoltarea demonstrației, vezi Monica Timofte, *Observații în legătură cu raportul sintactic mixt*, în *Analele Universității „Ștefan cel mare” Suceava*, secția Filologie, A. *Lingvistică*, Tomul VIII, 2000-2002, p. 207-218.

2. în structura de suprafață, apropierea semantică dintre circumstantialul sociativ și subiect se traduce prin posibilitatea plasării primului în vecinătatea celui de al doilea, eventual printr-o realizare funcțională diferită a circumstanțialului sociativ: ca termen coordonat copulativ al unui subiect multiplu;

3. o operație ulterioară – rezultată din întărirea percepției celor doi termeni ca agenți ai acțiunii – constă în introducerea unui jonctiv coordonator copulativ specializat (*și*) între cele două unități sintactice/doi termeni ai subiectului multiplu, ceea ce are ca urmare restrângerea posibilităților de interpretare a acestor structuri la una singură: identificarea unui subiect multiplu ai cărui termeni sînt diferențiați după criteriul importanței: focalizarea actantului principal se realizează prin selectarea formei flexionare de nominativ a numelui/unității sintactice principale, iar exprimarea actantului secundar, prin forma secundară de acuzativ a numelui/unității sintactice secundare.

Dat fiind sensul sociativ păstrat de cel de-al doilea termen al unui astfel de subiect multiplu, reflectat în rangul inferior al formei flexionare (acuzativ)/unității sintactice (subiectivă), credem că se impune operarea unei diferențieri între mai multe tipuri de subiect multiplu, după cum termenii sînt:

- *de importanță egală* (principal-principal), situație în care considerăm acceptabil să identificăm un *subiect multiplu coordonat* ;
- *de importanță diferită* (principal-secundar), eventual și de *rang diferit* în ierarhia unităților sintactice, caz în care credem că este convenabil să se vorbească de *subiect multiplu mixt* în propoziție/frază.

Considerînd că o teorie lingvistică adecvată nu poate fi întemeiată pe silogism (acesta putînd doar să întărească metoda inductivă de cercetare), vom apela, simetric cu felul în care am procedat la raportul de incidență, la fapte de limbă care să ilustreze **sub aspect semantic**, în cazul unităților ce concretizează planul explicativ:

- *importanța asemănătoare cu cea principală*, în sensul că explicația poate fi baza unei comunicări, la fel ca unitățile sintactice principale:

„- *Codrule, codruțule,*
Ce mai faci, drăguțule,

**Că de cînd nu te-am văzut
Multă vreme au trecut
Și de cînd m-am depărtat,
Multă lume am îmblat.”**

(M. Eminescu, *Revedere*, în *Poezii*, p. 60)

„Era un om normal, care a acționat ca atare. **Căci, [...] cine n-ar sări să-și apere ființa iubită amenințată cu moartea?”**

(M. Preda, *Cel mai iubit*, III, p. 299)

„- *Ce mi-i vremea, cînd de veacuri
Stele-mi scînteie pe lacuri,
Că de-i vremea rea sau bună,
Vîntu-mi bate, frunza-mi sună;
Și de-i vremea bună, rea,
Mie-mi curge Dunărea.”*

(M. Eminescu, *Revedere*, în *Poezii*, p. 62)

„- *Ba nu, dragul mamei! «Că până la Dumnezeu, sfinții îți ieu sufletul».”*

(I. Creangă, *Opere*, p. 20)

„*Apăi urzîm...dupa aceie ne trebui sî văpsîm lîna, diferite colori cî [k] di cari ...ni trebuii, cari [ε] di li ceri modelu, că după om model tre să-l țăsîm, nu-l țăsîm... după alt cohor sau după un...desemn.”*

(*TDMB*, I, p. 275)

- *importantă asemănătoare cu cea secundară/subordonată*, în sensul că existența funcției de explicație este condiționată de existența altui plan:

„Singurul lucru valabil din toate „libertățile” cunoscute de la Revoluția Franceză încoace este dreptul de a fi liber. Drept de care, însă, nu profită aproape nimeni. **Căci a face acte nesanționabile nu înseamnă a fi liber.**”

(M. Eliade, *Fragmentarium*, p. 126)

„[...] cum de e cu puțință ca acela care, într-un ceas al istoriei, purtase uniforma victimei s-o îmbrace acum pe cea de călău? **Căci cel ce mersese cel mai departe în suferință nu devenise oare o garanție pentru faptul că de-acum tocmai suferința nu era cu puțință?**”

(G. Liiceanu, *Declarație de iubire*, p. 16)

„Aceluia care a pierdut totul nu îi mai rămîne în viață decît pasiunea absurdului. **Căci ce îl mai poate impresiona pe el din existență?**”

(E. Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 15)

„Părînd pe veci a răsări,
Din urmă moartea-i paște,
Căci toți se nasc spre a muri
Și mor spre a se naște.”

(M. Eminescu, *Poezii*, p. 193)

„[...] avem timp sî stau? **c-avem jiti-avem pămînt; nu iera ca acu sî aibî copchiii timp liber sî stei.**”

(TDMB, II, p. 98)

- importanță neasemănătoare nici cu cea principală, nici cu cea secundară, în sensul că unitatea purtătoare a funcției de explicație vizează comunicarea din alt plan în întregime:

„Dar și eu gîndii că acest om, dacă mai stăteam lîngă el, ar fi fost o veșnică buturugă neagră de care m-aș fi împiedicat cu surprindere ori de cîte ori aș fi intrat în casă. **Fiindcă în platitudinea gîndirii lor comune, oamenii nu sint mai puțin imprevizibili**”

(M. Preda, II, *Cel mai iubit*, p. 293)

„Adică! adică! Nu pricepi? **Că nu vorbesc turcește.**”

(M. Preda, *Cel mai iubit*, III, p. 215)

„Imitație și contrafacere – iată adevăratele stigmatе ale luciferismului. **Căci te împotrivești religiei, dar faci repede o altă religie, inferioară.**”

(M. Eliade, *Fragmentarium*, p. 156)

„Important este ca ea să fie citită – și, astfel, să fie mîntuită de aparența de simplu obiect rătăcit printre alte obiecte. **Pentru că, oricît de arătoasă ar fi, cartea nu există încă în simpla ei materialitate.**”

(G. Liiceanu, *Declarație de iubire*, p. 169)

„- Vin' la mama să te pupe,
Însă, vezi, nu mă-nterupe,
Că-mi rămîn nepoții goi, -
Roagă mama pe pisoii, -

**Că vouă ce vă mai pasă
În flanela voastră groasă...**”

(T. Arghezi, *Darurile*, în *Versuri*, p. 332)

„[...] *sî cioplești rătundu, să...ie la capiti...circa un centimetru și la un capît circa doi centimetri și jumătati și după aie sî centrează centru și sî bagî la strung, s-înfășoară frînghie...c-asta e strung primitiv și...sî bagî la strung.*”

(TDMB, I, p. 121-122)

La fel cu funcția semantico-sintactică de comentariu incident, apreciem că, deși ignorată de teoria lingvistică actuală, *funcția de explicație* va putea fi admisă mai ales de teoria sintactică viitoare printre funcțiile sintactice habitual recunoscute la această dată. Nu găsim neacceptabilă, de aceea, descrierea acestei funcții – potrivit cu evoluția tuturor funcțiilor sintactice – ca **funcție sintactico-pragmatică de explicație**.

§2. Aplicație:

Încadrarea unității explicativ-justificative

la conceptul de *text* ca unitate sintactico-pragmatică

Definirea *textului* la nivel suprafrastic, *exclusiv* pe baza *criteriilor sintactice* [Dimitriu, 2002: 1092-1105] evidențiază trei caracteristici majore: A. nivelul structural specific; B. caracteristicile semantice și formale definitorii; C. importanța unităților relaționate. Ne propunem în rândurile de mai jos să examinăm gradul de adecvare a descrierii lingvistice date acestor trei caracteristici prin raportare la faptele de limbă. Aplicația o facem pe textul cu raport justificativ [Dimitriu, 1982: 74-75] în stilul religios. Apelul la exemple ce ilustrează o concretizare diferită a unității-text – în baza altor raporturi sintactice intenționale [Timofte, 2005] – are o proporție scăzută: și anume, doar acolo unde demersul argumentativ face necesar acest lucru. Materialul factual este extras din *Epistola lui Pavel către Romani*, în traducerea lui Dumitru Cornilescu [Biblia 2005].

A. În legătură cu nivelul structural specific unității-text, se apreciază că acesta este nivelul sintactic maximal, suprafrastic, avînd drept singure componente imediat inferioare „fraze gata constituite”, eventual „substitute de fraze”.

Pentru a urmări mai îndeaproape validitatea acestei opinii, considerăm următoarele contexte:

- (1) „Însă nădejdea aceasta nu înșală, pentru că dragostea lui Dumnezeu a fost turnată în inimile noastre prin Duhul Sfînt care ne-a fost dat. *Căci*, pe cînd eram noi încă fără putere, Hristos, la vremea cuvenită, a murit pentru cei nelegiuîți.” (Romani 5: 5-6)

„Prin harul care mi-a fost dat, eu spun fiecăruia dintre voi să nu aibă despre sine o părere mai înaltă decît se cuvine; ci să aibă simțiri cumpătate despre sine, potrivit cu măsura de credință pe care a împărțit-o Dumnezeu fiecăruia. *Căci*, după cum

într-un trup avem mai multe mădulare, și mădularele n-au toate aceeași slujbă, tot așa și noi, care sîntem mulți, alcătuim un singur trup în Hristos; dar, fiecare în parte, sîntem mădulare unii altora.” (Romani 12: 3-5)

- (2) „Apoi păcatul a luat prilejul și a făcut să se nască în mine, prin poruncă, tot felul de pofte; *căci* fără Lege, păcatul este mort.” (Romani 7: 8)

„În ce privește Evanghelia, ei sînt vrăjmași, și aceasta spre binele vostru; dar în ce privește alegerea, sînt iubiți, din pricina părinților lor. *Căci* lui Dumnezeu nu-I pare rău de darurile și de chemarea făcută.” (Romani 11: 28-29)

- (3) „Tu, care te fălești cu Legea, necinstești pe Dumnezeu prin călcarea acestei Legi? *Căci* «din pricina voastră este hulit Numele lui Dumnezeu între Neamuri», după cum este scris.” (Romani 2: 23-24)

„Știm, în adevăr, că Legea este duhovnicească; dar eu sînt pămîntesc, vîndut rob păcatului. *Căci* nu știu ce fac: nu fac ce vreau, ci fac ce urăsc.” (Romani 7: 14-15)

- (4) „Ce urmează atunci? Sîntem noi mai buni decît ei? Nicidecum. *Fiindcă* am dovedit că toți, fie iudei, fie greci, sînt sub păcat,” (Romani 3: 9)

„Întreb, dar: «A lepădat Dumnezeu pe poporul Său?» Nicidecum! *Căci* și eu sînt israelit, din sămînța lui Avraam, din seminția lui Beniamin.” (Romani 11: 1).

- (5) „Din pricina aceasta, Dumnezeu i-a lăsat în voia unor patimi scîrboase; *căci* femeile lor au schimbat întrebuintărea firească a lor în una care este împotriva firii;” (Romani 1: 26)

„Fericirea aceasta este numai pentru cei tăiați împrejur sau și pentru cei netăiați împrejur? *Căci* zicem că lui Avraam credința «i-a fost socotită ca neprihănire.»” (Romani 4: 9) 2

- (6) „În adevăr, legea Duhului de viață în Hristos Isus m-a izbăvit de legea păcatului și a morții. *Căci* – lucru cu neputință Legii, întrucît firea pămîntească o făcea fără putere – Dumnezeu a osîndit păcatul în firea pămîntească, trimițînd, din pricina păcatului, pe însuși Fiul Său într-o fire asemănătoare cu a păcatului, pentru ca porunca Legii să fie împlinită în noi, care trăim nu după îndemnurile firii pămîntești, ci după îndemnurile Duhului.” (Romani 8: 2-4)

„De asemenea, și firea așteaptă cu o dorință înfocată descoperirea fiilor lui Dumnezeu. *Căci* firea a fost supusă deșertăciunii – nu de voie, ci din pricina Celui

ce a supus-o – cu nădejdea însă, că și ea va fi izbăvită din robia stricăciunii, ca să aibă parte de slobozenia slavei copiilor lui Dumnezeu.” (Romani 8: 19-21)

- (7) „De aceea, după cum printr-un singur om a intrat păcatul în lume, și prin păcat a intrat moartea, și astfel moartea a trecut asupra tuturor oamenilor, din pricină că toți au păcătuit... (*Căci* înainte de Lege păcatul era în lume. Dar păcatul nu este ținut în seamă cîtă vreme nu este o lege. Totuși moartea a domnit, de la Adam pînă la Moise, chiar peste cei ce nu păcătuiseră printr-o călcare de lege asemănătoare cu a lui Adam, care este o icoană preînchipuitoare a Celui ce avea să vină. Dar cu darul fără plată nu este ca și cu greșeala; *căci*, dacă prin greșeala unuia singur, cei mulți au fost loviți cu moartea, apoi cu mult mai mult harul lui Dumnezeu și darul pe care ni l-a făcut harul acesta într-un singur Om, *adică* în Isus Hristos, s-au dat din belșug celor mulți. Și darul fără plată nu vine ca prin acel unul care a păcătuit; *căci* judecata venită de la unul a adus osînda; dar darul fără plată, venit în urma multor greșeli, a adus o hotărîre de iertare. Dacă deci prin greșeala unuia singur, moartea a domnit prin el singur, cu mult mai mult cei ce primesc, în toată plinătatea, harul și darul neprihănirii, vor domni în viață prin acel Unul singur, care este Isus Hristos!) ...Astfel, dar, după cum printr-o singură greșeală a venit o osîndă care a lovit pe toți oamenii, tot așa, printr-o singură hotărîre de iertare a venit pentru toți oamenii o hotărîre de neprihănire care dă viața. *Căci*, după cum prin neascultarea unui singur om, cei mulți au fost făcuți păcătoși, tot așa, prin ascultarea unui singur Om, cei mulți vor fi făcuți neprihăniți. Ba încă și Legea a venit pentru ca să se înmulțească greșeala; dar unde s-a înmulțit păcatul, acolo harul s-a înmulțit și mai mult; pentru ca, după cum păcatul a stăpînit dînd moartea, tot așa și harul să stăpînească dînd neprihănirea, ca să dea viața veșnică, prin Isus Hristos, Domnul nostru.” (Romani 5: 12-21)

- (8) „Adevărat: au fost tăiate din pricina necredinței lor, și tu stai în picioare prin credință: nu te îngîmfa, dar, ci teme-te! *Căci* dacă n-a cruțat Dumnezeu ramurile firești, nu te va cruța nici pe tine. ”(Romani 11: 20-21)
- „Și chiar ei, dacă nu stăruie în necredință, vor fi altoiți; căci Dumnezeu poate să-i altoiască iarăși. *Fiindcă*, dacă tu, care ai fost tăiat dintr-un măslin care din fire era

sălbatic, ai fost altoit, împotriva firii tale, într-un măslin bun, cu cât mai mult vor fi altoiți ei, care sînt ramuri firești, în măslinul lor? ”(Romani 11: 23-24)

- (9) „Isaia, de altă parte, strigă cu privire la Israel: «Chiar dacă numărul fiilor lui Israel ar fi ca nisipul mării, numai rămășița va fi mîntuită. *Căci* Domnul va împlini pe deplin și repede pe pămînt Cuvîntul Lui.»” (Romani 9: 27-28)

Examinarea contextelor (1) – (9) de mai sus arată posibilități combinatorii foarte variate: frază – frază (1), frază – propoziție (2), frază – text (3), propoziție – propoziție (4), propoziție – frază (5), propoziție – text (6), text – text (7), text – frază (8), text – propoziție (9). Altfel spus, faptele de limbă arată că textul (aici, justificativ) este segmentabil în unități sintactice aparținînd aproape¹⁰ fiecărui nivel structural inferior, și, în egală măsură, poate fi augmentat în complexitate și/sau dimensiune în cazul în care unul sau ambii constituenți sînt reprezentați de însăși unitatea-text. În această din urmă situație, complexul rezultat ni se pare potrivit să fie identificat terminologic prin opoziția *micro/macro-text* [Nagy, 2005: 95]. Așadar, față de descrierea textului ca unitate exclusiv suprafrastică, în care unitățile relaționate sînt „frazе gata constituite” sau „substitute de fraze”, vom spune, potrivit cu ceea ce arată faptele de limbă, că nu calitatea elementelor constitutive de a fi fraze constituie specificul nivelului structural al textului, ci faptul că *unitățile sintactice integrate în unitatea maximală-text*¹¹ – unități de același rang sau de ranguri diferite – reprezintă concretizarea unor planuri de comunicare diferite, dotate fiecare cu cîte o intenție specifică de comunicare. Or, planurile de comunicare (*planul comunicării propriu-zise* vs. *planul comentariilor justificative* vs. *planul comentariilor apozitive* vs. *planul comentariilor incidente*) sînt prin concepție identificabile după *criterii semantico-pragmatice*. Așadar, în opinia noastră, *din punctul de vedere al „stratificării” nivelurilor sintactice, textul este definibil ca unitate pragmatico-sintactică maximală ce integrează unități sintactice inferioare omogene sau eterogene ca nivel structural, dar aparținînd la planuri de comunicare dotate cu intenții comunicative distincte (intenția de comunicare propriu-zisă vs. intenția de comentariu justificativ / apozitiv / incident).*

¹⁰ Relativizarea de aici are în vedere numai textul cu raport justificativ, unde planul de comunicare al comentariilor justificative nu poate fi concretizat prin unitatea-parte de propoziție.

¹¹ Termenul *maximal* are în vedere nu doar *aspectul structural*, adică posibilitatea ca textul să fie îmbinarea a două sau mai multe fraze, ci mai ales *aspectul complexității*: textul ca îmbinare de planuri pragmatico-sintactice.

planul comentariilor justificative vs. planul comentariilor apozitive vs. planul comentariilor incidente) sînt prin concepție identificabile după *criterii semantico-pragmatice*. Așadar, în opinia noastră, *din punctul de vedere al „stratificării” nivelurilor sintactice, textul este definibil ca unitate pragmatico-sintactică¹² maximală ce integrează unități sintactice inferioare omogene sau eterogene ca nivel structural, dar aparținînd la planuri de comunicare dotate cu intenții comunicative distincte (intenția de comunicare propriu-zisă vs. intenția de comentariu justificativ / apozitiv / incident).*

B. Despre caracteristicile semantice și formale definitorii ale textului ca unitate sintactică, se spune că acestea constau în continuitatea semantică în intenția comunicativă a vorbitorului și raportul sintactic caracterizant;

Pentru facilitarea înțelegerii acestui punct al argumentării, vom urmări comportamentul semantico-formal al textului în tripla sa actualizare – ca text justificativ, apozitiv și incident¹³.

- (10) „Eu, dar, mă pot lăuda în Isus Hristos, în slujirea lui Dumnezeu. *Căci n-aș îndrăzni să pomenesc nici un lucru pe care să nu-l fi făcut Hristos prin mine, ca să aducă Neamurile la ascultarea de El: fie prin cuvîntul meu, fie prin faptele mele, fie prin puterea semnelor și a minunilor, fie prin puterea Duhului Sfînt. Așa că, de la Ierusalim și țările dimprejur pînă la Iliric, am răspîndit cu prisosință Evanghelia lui Hristos.*” (Roomani 15: 17-19)
- (11) „Totuși, în toate aceste lucruri, noi sîntem mai mult decît biruitori, prin Acela care ne-a iubit. *Căci sînt bine încredințat că nici moartea, nici viața, nici îngerii, nici stăpînirile, nici puterile, nici lucrurile de acum, nici cele viitoare, nici înălțimea, nici adîncimea, nici o altă făptură, nu vor fi în stare să ne despartă de dragostea lui Dumnezeu care este în Isus Hristos, Domnul nostru.*” (Romani 8: 37-39)
- (12) „Acum, dacă am murit împreună cu Hristos, credem că vom și trăi împreună cu El, întrucît știm că Hristosul înviat din morți nu mai moare: *moartea nu mai are nici o stăpînire asupra Lui.*” (Romani 6: 8-9)

¹² Considerînd că nu există sintaxă fără semantică, pentru comoditatea exprimării, vom numi în continuare textul: unitate pragmatico-sintactică.

¹³ Considerăm că textul ca unitate pragmatico-sintactică este structurabil pe baza raporturilor sintactice intenționale, categorie reprezentată de raporturile justificativ, de incidență și apozitiv, singurele generatoare de text. (Pentru detalii, vezi Timofte, 2005).

- (13) „Apoi a primit ca semn tăierea împrejur, ca o pecete a acelei neprihăniri pe care o căpătase prin credință, când era netăiat împrejur. Și aceasta, pentru ca să fie tatăl tuturor celor care cred, măcar că nu sînt tăiați împrejur; *ca, adică, să li se socotească și lor neprihănirea aceasta*; și pentru ca să fie și tatăl celor tăiați împrejur, *adică al acelor care, nu numai că sînt tăiați împrejur, dar și calcă pe urmele credinței aceleia pe care o avea tatăl nostru Avraam, când nu era tăiat împrejur.*” (Romani 4: 11-12)
- (14) „«Ferice», *zice el*, «de aceia ale căror fărădelegi sînt iertate și ale căror păcate sînt acoperite! Ferice de omul căruia nu-i ține Domnul în seamă păcatul!»” (Romani 4: 7-8)
- (15) „Iar Aceluia care poate să vă întărească, după Evanghelia mea și propovăduirea lui Isus Hristos – *potrivit cu descoperirea tainei care a fost ținută ascunsă timp de veacuri, dar a fost arătată acum prin scrierile prorocilor și, prin porunca Dumnezeului celui Veșnic, a fost adusă la cunoștința tuturor neamurilor, ca să asculte de credință* – a lui Dumnezeu, care singur este înțelept, să fie slava, prin Isus Hristos, în vecii vecilor! Amin.” (Romani 16: 25-27)

Analiza enunțurilor (10) – (15) arată o similitudine de comportament a unităților justificative, apozitive și incidente. Mai exact, se poate constata că, spre deosebire de unitățile subordonate, care depind semantic și formal de un termen regent, unitățile justificative, apozitive și incidente fac referire la actul ilocuționar precedent văzut în totalitatea lui, cu posibila focalizare a unui constituent. De aceea, mărcile subordonării, atunci când sînt prezente – (10), (11), (13), (15) –, nu realizează relația termenilor din dreapta cu cei din stînga, deci nu funcționează ca mărci ale subordonării în context, ci prezența acestora este motivată prin structurile complete / de adîncime, ale actualelor structuri anacolutice¹⁴.

¹⁴ Transformarea structurilor complete, inițiale, în structuri anacolutice actuale credem că s-a produs prin elidarea segmentului de comunicare considerat nenecesar în relație cu receptarea adecvată a comunicării (De ex.: a) „Are să plouă, pentru că mă dor reumatismele.” < „Are să plouă. *Cred aceasta*, pentru că mă dor reumatismele”; b) „Îți doresc să reușești, *adică să termini lucrarea la timp*”. < „Îți doresc să reușești, *adică îți doresc să termini lucrarea la timp*”; c) „Alegerea ei – ca să nu spun altfel – nu a fost inspirată”. < „Alegerea ei – *spun alegere* ca să nu spun altfel – nu a fost inspirată.”). Reorganizarea structurală și funcțională a enunțurilor anacolutice de acest tip s-a generalizat și s-a gramaticalizat, astfel încît unitățile justificative, apozitive și incidente – inclusiv cele însoțite de mărci ale subordonării – au căpătat în structurile anacolutice actuale comportament de unități principale (fără a fi confundabile cu acestea – vezi Timofte, 2005): *adică pot funcționa ca baze pentru unități din același plan de*

Capacitatea unităților justificative, apozitive și incidente de a se constitui în comunicare despre o altă comunicare, uzînd de funcția metalingvistică potrivit cu o anumită intenție comunicativă, se impune ca trăsătură semantică comună celor trei tipuri de text, astfel încît ni se pare insuficientă descrierea semantică a textului ca unitate caracterizată de continuitate semantică. Găsim, de aceea, mai adecvată descrierea binară a textului ca unitate identificabilă *din punct de vedere semantico-pragmatic* printr-un *semantism caracterizant și unitar în intenția comunicativă a vorbitorului* (adică intenția de a realiza sau o comunicare propriu-zisă, sau un comentariu justificativ, sau un comentariu apozitiv, sau un comentariu incident), iar *formal*, prin prezența acțiunii *unui raport sintactic intențional*¹⁵.

Capacitatea unităților justificative, apozitive și incidente de a se constitui în comunicare despre o altă comunicare, uzînd de funcția metalingvistică potrivit cu o anumită intenție comunicativă, se impune ca trăsătură semantică comună celor trei tipuri de text, astfel încît ni se pare insuficientă descrierea semantică a textului ca unitate caracterizată de continuitate semantică. Găsim, de aceea, mai adecvată descrierea binară a textului ca unitate identificabilă *din punct de vedere semantico-pragmatic* printr-un *semantism caracterizant și unitar în intenția comunicativă a vorbitorului* (adică intenția de a realiza sau o comunicare propriu-zisă, sau un comentariu justificativ, sau un comentariu apozitiv, sau un comentariu incident), iar *formal*, prin prezența acțiunii *unui raport sintactic intențional*⁶.

C. Relativ la importanța unităților relaționate prin raportul sintactic caracterizant al textului, se apreciază (în afara detaliilor) că în topica obiectivă, primul termen are importanță mai mare (nucleul textului), iar cel de-al doilea, importanță mai mică (periferia textului) și subcategorizabilă în grade diferite de importanță: de la gradul al doilea la gradul al cincilea. În cazul textului structurat pe baza raportului justificativ, termenul al doilea (faza „gata constituită” intermediară justificativă) se opinează că are importanță mai mică, și anume de gradul al patrulea.

Urmărim în continuare cîteva exemple de texte cu raport justificativ:

comunicare sau / și pentru unități din planuri de comunicare diferite; acest din urmă caz se regăsește în exemplul (10), unde unitatea justificativă este bază pentru cea apozitivă, sau în cazul comentariilor justificative / apozitive / incidente de gradul al II-lea, al III-lea etc.

¹⁵ Semantic și pragmatico-sintactic, este, de asemenea, posibilă suprapunerea sau întrepătrunderea mai multor raporturi sintactice intenționale în cadrul aceleiași secvențe de enunț – vezi, de ex. (7) – caz în care se poate realiza o disociere între *texte pure* vs. *texte compozite*.

- (16) „Dacă Avraam a fost socotit neprihănit prin fapte, are cu ce să se laude, dar nu înaintea lui Dumnezeu. *Căci* ce zice Scriptura? «Avraam a crezut pe Dumnezeu, și aceasta i s-a socotit ca neprihănire».” (Romani 4: 2-3)
- „În adevăr, nu este nicio deosebire între iudeu și grec; căci toți au același Domn, care este bogat în îndurare pentru toți cei ce-L cheamă. *Fiindcă* „oricine va chema Numele Domnului va fi mântuit.” (Romani 10: 12-13)
- Căci toți ne vom înfățișa înaintea scaunului de judecată al lui Hristos. *Fiindcă* este scris: „Pe viața Mea Mă jur, zice Domnul, că orice genunchi se va pleca înaintea Mea și orice limbă va da slavă lui Dumnezeu.” (Romani 14: 10up-11)
- „Aceasta înseamnă că nu copiii trupești sînt copii ai lui Dumnezeu; ci copiii făgăduinței sînt socotiți ca sămînță. *Căci* cuvîntul acesta este o făgăduință: „Pe vremea aceasta Mă voi întoarce, și Sara va avea un fiu.” (Romani 9: 8-9)
- (17) „Deci cu atît mai mult acum, cînd sîntem socotiți neprihăniți, prin sîngele Lui, vom fi mîntuiți prin El de mînia lui Dumnezeu. *Căci*, dacă atunci cînd eram vrăjmași, am fost împăcați cu Dumnezeu, prin moartea Fiului Său, cu mult mai mult acum, cînd sîntem împăcați cu El, vom fi mîntuiți prin viața Lui.” (Romani 5: 9-10)
- (18) „Căci în nădejdea aceasta am fost mîntuiți. Dar o nădejde care se vede nu mai este nădejde: *pentru că* ce se vede se mai poate nădăjdui?” (Romani 8: 24)
- Dar pentru ce judeci tu pe fratele tău? Sau pentru ce disprețuiești tu pe fratele tău? *Căci* toți ne vom înfățișa înaintea scaunului de judecată al lui Hristos.” (Romani 14: 10)

Punctul de pornire în discuția privitoare la stabilirea importanței unității justificative îl constituie identificarea criteriilor ce stau la baza acestei evaluări, criterii ce sînt impuse de perspectiva de cercetare:

a) dacă aplicăm perspectiva sintactică în analiza textului, examinarea importanței e orientată de criterii formale și semantice. Astfel, devine evident că termenul secund al textului cu raport justificativ¹⁶ are trăsături semantico-formale și / nici de principal, și / nici de secundar: și anume, calitatea unității justificative de a funcționa ca bază / masă pentru alte unități sintactice

¹⁶ Observația este valabilă, *mutatis mutandis*, și la celelalte concretizări ale unității-text.

din planuri comunicative diferite sau de același tip; prezența nefacultativă¹⁷ a jonctivelor mixte la termenul secund al textului; dependența semantico-formală a unității justificative de unitatea justificată în totalitatea ei, iar nu de un singur termen regent din context – așa cum se întâmplă la unitățile subordonate; posibilitatea de aplicare a testului comutării cu zero. Avînd în vedere trăsăturile enumerate succint aici, considerăm – așa cum s-a arătat și anterior [Dimitriu, 2002; Timofte, 2005] – că din punct de vedere sintactic, importanța unității justificative este intermediară.

b) dacă interpretăm textul din perspectivă *semantico-pragmatico-sintactică*, adică din perspectiva definitorie pentru identitatea specifică unității-text, calificarea termenului secund al textului, din unghiul importanței, ca intermediar, are la bază, pe lîngă criteriile semantico-formale enumerate mai sus, și considerente ce țin de specificul perspectivei pragmatice: în primul rînd, faptul că *importanța* din perspectivă semantico-pragmatică este o trăsătură a cărei *constantă* este *variabilitatea*, iar nu *fixitatea*: testul formal al omisiunii nu-și mai găsește, deci, domeniu de aplicabilitate aici. Altfel spus, ierarhizarea importanței unităților pragmatico-sintactice e stabilită contextual, de participanții la actul ilocutionar, de încadrarea faptelor în arhitectura complexă a limbii [Coșeriu: 1994].

În această ordine de idei, constatăm că, în stilul religios, forța argumentativă a discursului polifonic [Ducrot, 1980: 233-237; Anscombre, Ducrot, 1988: 174-181] – exemplele grupate sub (16) – este dată tocmai de vocea autorizată a Cuvîntului scris (citât sau parafrizat), actualizată prin termenul secund, justificativ. Căci imposibilitatea de a valida conținutul propriei voci (plan prim / justificat) prin vocea, cu autoritate absolută, a Cuvîntului scris (plan secund / justificativ), ar duce la nereușita actului comunicativ. Dimpotrivă, polifonia concordantă a vocilor din cele două planuri (justificat –justificativ) conferă valoare de adevăr propriei enunțări – devenite, astfel, un act ilocutoriu reușit. Strategia discursivă – constînd în legitimarea propriei voci prin apelul la vocea infailibilă a Cuvîntului scris (actualizată aici în plan secund, justificativ) asigură locutorului controlul asupra actului receptării, argumentînd ca neîntemeiată orice reacție de dezacord din partea interlocutorului. Astfel, din perspectivă semantico-pragmatică, termenul justificativ are importanță obligatorie și mai mare față de termenul justificat, devenit, din acest punct de vedere, secund.

¹⁷ Prezența jonctivelor mixte este obligatorie doar la textul cu raport justificativ.

Enunțul (17) actualizează o strategie discursivă diferită, constînd în enunțarea concluziei ca incipit al discursului. Întreruperea argumentării în acest punct ar reprezenta un act comunicativ insuficient semantico-pragmatic, deci un act ilocuționar nereușit. Altfel spus, incipitul-concluzie ca strategie discursivă se caracterizează printr-o insuficiență semantico-pragmatică obligatorie la dreapta: argumentul care îi urmează (termenul justificativ, secund, căruia, în topică obiectivă, îi revine prima poziție) devine astfel termen obligatoriu și principal, față de termenul justificat, insuficient pragmatic. Condiționînd caracterul stabil și reperabil al argumentării, termenul justificativ devine, deci, o complinire semantico-pragmatică obligatorie și principală.

În același fel, exemple ca cele grupate sub (18) pot argumenta importanța și principală, și secundară în context a termenului secund, justificativ: căci aplicarea tehnică a testului omisiunii pentru evidențierea importanței principale sau secundare nu e operabilă din perspectivă pragmatică decît prin ignorarea tocmai a coordonatelor actului comunicativ. Mai exact, pe axa subiectivă a vorbirii umane, locutorul este preocupat nu doar de enunțarea informației semantice, ci și de receptarea adecvată a ei. Distribuția polară (înspre enunțare și receptare) a atenției vorbitorului în structurarea enunțului se concretizează la nivel semantico-pragmatic și sintactic prin organizarea elementelor de cod în planuri semantico-sintactice diferite (planul comunicării propriu-zise vs. planul justificativ vs. planul apozitiv vs. planul incident). *Focalizarea bipolară* a organizării enunțului înspre *conținutul* actului enunțării, respectiv înspre *calitatea* actului de receptare (prin actualizarea planurilor diferite de comunicare) este un *proces inherent comunicării*, ceea ce face imposibilă disocierea obiectivă, formală, între principal și secundar în cazul planurilor de comunicare. Din perspectivă semantico-pragmatică, *importanța* este o trăsătură a cărei *constantă* este *variabilitatea*, iar nu *fixitatea*, căci e cuantificabilă numai contextual, de participanții la actul ilocuționar.

Concluzii. Demersul nostru a avut ca punct de plecare conceptul de *text ca unitate sintactică*, așa cum a fost teoretizat în gramatica românească mai nouă de tip clasic [Dimitriu, 2002]. Mai exact, am pornit de la premisa că textul e definibil ca unitate sintactică suprafrastică, structurată în baza raporturilor sintactice intenționale [Timofte, 2005]: și anume, raporturile apozitiv, justificativ și de incidență. În 6

același timp, am semnalat existența unor coordonate pragmatice indispensabile în definirea identității specifice textului, ceea ce a dus în mod inevitabil la o lărgire a perspectivei de investigație și, implicit, la o ameliorare conceptuală: *textul ca unitate pragmatico-sintactică*.

Pentru evidențierea trăsăturilor semantico-pragmatice și formale ale unității-text, am luat în discuție textul cu raport justificativ [Dimitriu, 1982: 74-75] în stilul religios. Materialul faptic este extras din *Epistola lui Pavel către Romani*, în traducerea lui Dumitru Cornilescu [Biblia 2005].

Asrful, în opinia noastră:

- *din punctul de vedere al „stratificării” nivelurilor sintactice, textul este definibil ca unitate pragmatico-sintactică maximală ce integrează unități sintactice inferioare omogene sau eterogene ca nivel structural, dar aparținând la planuri de comunicare dotate cu intenții comunicative distincte (intenția de comunicare propriu-zisă vs. intenția de comentariu justificativ / apozitiv / incident).*
- *din punctul de vedere al caracterizării binare, prin formă și conținut, am găsit că textul este o unitate identificabilă din punct de vedere semantico-pragmatic printr-un semantism caracterizant și unitar în intenția comunicativă a vorbitorului (adică intenția de a realiza sau o comunicare propriu-zisă, sau un comentariu justificativ, sau un comentariu apozitiv, sau un comentariu incident), iar formal, prin prezența acțiunii unui raport sintactic intențional.*
- *din punctul de vedere al ierarhiei termenului definitoriu (aici, justificativ) din organizarea unității-text, găsim potrivit ca acesta să fie caracterizat drept intermediar. Această calificare este motivată și semantico-sintactic (avem în vedere aici calitatea unității justificative de a funcționa ca bază / masă pentru alte unități sintactice din planuri comunicative diferite sau de același tip; prezența (ne)facultativă¹⁸ a jonctivelor mixte la termenul secund al textului; dependența semantico-formală a unității justificative de unitatea justificată în totalitatea ei, iar nu de un singur termen regent din context – așa cum se întâmplă la unitățile subordonate; posibilitatea de aplicare a testului comutării cu zero), și pragmatic (faptul că importanța din perspectivă semantico-pragmatică este o trăsătură a cărei constantă este variabilitatea, iar nu fixitatea: altfel spus, ierarhizarea importanței unităților*

¹⁸ Relativizarea prin (ne)facultativă are în vedere toate posibilitățile de concretizare a unității-text.

pragmatico-sintactice e stabilită contextual, de participanții la actul ilocutionar și de încadrarea faptelor în arhitectura complexă a limbii).

Bibliografie

Anscombre, Jean Claude, Ducrot, Oswald, 1988, *L'argumentation dans la langue*, Pierre Mardaga Editeur, Liège-Bruxelles

Biblia, 2005. *Biblia sau Sfînta Scriptură a Vechiului și Noului Testament cu Trimiteri*, Societatea Biblică Interconfesională din România; trad. Dumitru Cornilescu – București: Editura Societății Biblice Interconfesionale din România

Coșeriu: 1994: Eugen Coșeriu, *Prelegeri și conferințe* (1992–1993), Iași, 1994 (supliment al „Anuarului de lingvistică și istorie literară”, XXXIII, 1992–1993, Seria A – Lingvistică)

Dimitriu, C., 1982. *Gramatica limbii române explicată. Sintaxa*, Iași, Editura Junimea

Dimitriu, C., 2002. *Tratat de gramatică a limbii române, II, Sintaxa*, Iași, Institutul European

Ducrot, Oswald *et alii*, 1980, *Les mots du discours*, Les Editions de minuit, Paris

Nagy, Rodica, 2005. *Sintaxa limbii române actuale. Unități, raporturi și funcții*, Iași, Institutul European

Timofte, Monica, 2005. *Actualitatea sintaxei românești «clasice moderne»*, Iași, Casa Editorială *Demiurg*